

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

25 kwietnia 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

Pierwszy Prezes SN Małgorzata Manowska (przewodniczący)

SSN Marcin Łochowski

SSN Mariusz Łodko (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 25 kwietnia 2024 r. w Warszawie,
skargi kasacyjnej Banku w G.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Szczecinie

z 26 marca 2019 r., I ACa 559/18,

w sprawie z powództwa Banku w G.

przeciwko F. B. i K. B.

o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w Szczecinie do ponownego rozpoznania
i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Marcin Łochowski
[SOP]

Małgorzata Manowska

Mariusz Łodko

UZASADNIENIE

Bank w G. wniósł pozew przeciwko F. B. i K. B. o uznanie za bezskuteczną w stosunku do powoda czynności prawnej dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli – umowy sprzedaży z 6 grudnia 2012 r. bliżej określonych nieruchomości – zawartej z pozwanymi przez A. B. i A. B.1.

Wyrokiem z 27 kwietnia 2018 r. Sąd Okręgowy w Szczecinie powództwo oddalił. Wyrokiem z 26 marca 2019 r. Sąd Apelacyjny w Szczecinie oddalił apelację powoda.

Sąd drugiej przyjął za własne ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji, że 11 grudnia 2009 r. i 23 grudnia 2009 r. A. B.1. i A. B. zawarli z Bankiem w G. dwie umowy kredytu udzielonego przez powoda w wysokości 150 000 zł i 500 000 zł. Kredytobiorcy zobowiązania wynikające z zawartych umów spłacali niezgodnie z harmonogramem. Powód wypowiedział umowy i następnie 7 i 30 marca 2012 r. wystawił bankowe tytuły egzekucyjne, którym sąd nadał klauzule wykonalności. Zobowiązanie z pierwszej umowy określono na 57 195,80 zł, a z drugiej na 468 271,78 zł.

A. B.1. i A. B. byli właścicielami nieruchomości rolnej położonej w D. o powierzchni 35 174,6 ha. W dziale III księgi wieczystej prowadzonej dla tej nieruchomości wpisano ostrzeżenie o wszczęciu postępowania egzekucyjnego, między innymi na rzecz powoda. A. B.1. i A. B. dokonali podziału tej nieruchomości, w wyniku którego wydzielono dwie niezabudowane nieruchomości: działkę [...] o powierzchni 17,5870 ha i działkę [...] o powierzchni 17,5875 ha. Umową sprzedaży z 6 grudnia 2012 r. A. B.1. i A. B. przenieśli własność wydzielonych nieruchomości na rzecz synów F. i K. B. za cenę ustaloną na 76 000 zł za każdą nieruchomość. W umowie zawarto również oświadczenie o wszczęciu egzekucji z całej nieruchomości przed podziałem, m.in. przez Bank w G. Tego samego dnia umowami darowizny A. B.1. i A. B. przenieśli na własność synów także inne nieruchomości.

Rzeczywista wartość sprzedanej synom nieruchomości to 1 015 000 zł. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego średnia cena gruntu rolnego wynosiła około 29 000 zł za jeden hektar. A. B.1. i A. B. sprzedali nieruchomość po 4 320 zł za jeden hektar, podczas gdy w tym okresie średnia cena sprzedaży jednego hektara gruntu rolnego w województwie [...] wynosiła 18 472 zł.

Od 7 marca 2011 r., a więc jeszcze przed zawarciem umowy sprzedaży, pozwani dzierżawili przedmiot sprzedaży jako grunt rolny w celu prowadzenia własnego gospodarstwa rolnego. Początkowo umowę dzierżawy zawarto na 10 lat, który to okres został przedłużony do 11 lat. Z prowadzonej działalności rolniczej pozwani uzyskiwali dochody ze sprzedaży żyta konsumpcyjnego. Decyzją z 7 grudnia 2010 r. Dyrektora [...] Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa pozwani otrzymali po 75 000 zł dofinansowania na nabycie nieruchomości w celu prowadzenie gospodarstwa rolnego. Dofinansowanie z ARiMR wpłynęło 21 lipca 2011 r. na rachunek bankowy F. B. i tego samego dnia rozdysponowano 37 000 zł. Dofinansowanie wpłynęło 1 lipca 2011 r. na rachunek bankowy K. B., z czego tego samego dnia rozdysponowano 73 000 zł.

Dnia 30 kwietnia 2015 r. A. B.1. złożył wniosek o ogłoszenie upadłości obejmującej likwidację jego majątku. Jego zobowiązania wobec ponad 20 wierzycieli wynosiły około 4,8 miliona złotych. Postanowieniem z 23 lipca 2015 r. sąd ogłosił upadłość A. B.1. obejmującą likwidację jego majątku. W postępowaniu upadłościowym powód zgłosił wierzytelności stwierdzone bankowymi tytułami egzekucyjnymi, w tym wynikające z umów kredytu z 11 i 23 grudnia 2009 r. Wartość majątku A. B.1. wynosiła około 9 000 000 zł. W jego skład wchodziło kilka nieruchomości i prawo użytkowania wieczystego gruntu – wszystkie obciążone hipotekami – majątek ruchomy i wierzytelności. Nieruchomości sprzedane synom nie weszły do masy upadłości. Postępowania egzekucyjne prowadzone na podstawie bankowych tytułów egzekucyjnych, wystawionych przez powoda w związku z wypowiedzeniem A. B.1. i A. B. umów kredytu z 11 i 23 grudnia 2009 r. zostały umorzone z uwagi na ogłoszenie upadłości A. B.1. W części dotyczącej A. B. z uwagi na bezskuteczność egzekucji. W toku postępowania egzekucyjnego wyegzekwowano łącznie 144,19 zł, z czego wierzycielowi przekazano 74,16 zł.

Sąd Apelacyjny wyjaśnił, że istota sporu sprowadzała się do oceny legitymacji czynnej powoda do wystąpienia ze skargą paulińską – żądaniem uznania czynności sprzedaży nieruchomości pozwanym za bezskuteczną w stosunku do niego. Podzielił też pogląd Sądu pierwszej instancji, że powód takiego uprawnienia nie ma. Nieruchomości wchodziły do masy upadłości dłużnika A. B.1. Bez znaczenia jest pozostawanie A. B.1. w związku małżeńskim z A. B., bowiem ogłoszenie upadłości

jednego z małżonków skutkowało powstaniem między małżonkami rozdzielności majątkowej w dacie ogłoszenia upadłości jednego z nich. Ich majątek wspólny wchodzi do masy upadłości, a jego podział jest niedopuszczalny.

Sąd Apelacyjny wyjaśnił, że powództwo pauliańskie wniesione na podstawie art. 527 k.c. przysługuje każdemu wierzycielowi i zmierza do uznania za bezskuteczną czynności dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli. Natomiast po ogłoszeniu upadłości dochodzi do bezwzględnego podstawienia procesowego syndyka w miejsce pokrzywdzonych wierzycieli i to wyłącznie syndyk ma legitymację do wystąpienia ze skargą pauliańską przeciwko osobie trzeciej, która wskutek tej czynności uzyskała korzyść majątkową. W takim wypadku zamiast strony legitymowanej materialnie procesowo występuje inny podmiot (syndyk), eliminując przy tym w sposób pierwotny albo następczy możliwość takiego dochodzenia roszczenia przez wierzyciela. Roszczenie syndyka masy upadłości A. B.1. do wystąpienia ze skargą pauliańską przeciwko pozwanym wygasło wskutek upływu dwuletniego terminu zawitego z art. 132 ust. 3 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (obecnie Prawo upadłościowe, dalej odpowiednio: „p.u.n.” lub „p.u.”) i nie może być już dochodzone. Bezwzględny charakter podstawienia procesowego syndyka w takich sprawach powoduje, że upływ dwuletniego terminu dla syndyka do zaskarżenia czynności prawnej upadłego dłużnika, nie uprawnia później wierzycieli upadłego do wytoczenia własnego powództwa pauliańskiego.

Sąd drugiej instancji wskazał, że postępowania sądowe dotyczące masy upadłości mogą być wszczęte i dalej prowadzone jedynie przez syndyka i przeciwko niemu (art. 144 ust. 1 p.u.). Do takich postępowań dotyczących masy upadłości należy powództwo o uznanie za bezskuteczną czynności prawnej upadłego dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli, jeżeli przedmiot tej czynności należy do masy upadłości. Wierzyciel z chwilą wszczęcia postępowania upadłościowego traci legitymację do wytoczenia powództwa na podstawie art. 527 k.c. Jeżeli postępowanie upadłościowe trwa nadal, nie odzyskuje on jej także po upływie dwuletniego terminu do wystąpienia z takim żądaniem przez syndyka.

Skargę od tego wyroku wniósł powód. Zaskarżył go w całości, zarzucając naruszenie przepisów prawa materialnego:

1) art. 132 ust. 1 i 3 p.u.n. w zw. z art. 534 i 527 § 1 k.c. przez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że legitymację procesową po stronie czynnej do złożenia powództwa ma tylko syndyk, pomimo upływu dwuletniego terminu do wytoczenia powództwa przez syndyka, o którym mowa w art. 132 ust. 3 p.u.;

2) art. 62 w zw. z art. 132 ust. 1 i 3 p.u.n. i z art. 534 oraz art. 527 § 1 k.c. przez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że pomimo upływu dwuletniego terminu do wytoczenia powództwa przez syndyka, wchodzą w skład masy upadłości nieruchomości objęte zaskarżoną czynnością prawną.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna powoda jest uzasadniona.

Postanowieniem z 15 lipca 2021 r. Sąd Najwyższy rozpoznający skargę kasacyjną przekazał do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi tego Sądu zagadnienie prawne (art. 398¹⁷ § 1 k.p.c.): „Czy w toku postępowania upadłościowego, lecz po upływie terminu określonego w art. 132 ust. 3 p.u.n., obecnie p.u., odżywa legitymacja wierzycieli upadłego do wytoczenia powództwa o uznanie czynności prawnej dłużnika za bezskuteczną (art. 527 k.c.)?”.

W uchwale siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 14 czerwca 2023 r., III CZP 84/22, przyjęto, że ogłoszenie upadłości dłużnika nie powoduje utraty przez wierzyciela legitymacji do wytoczenia powództwa o uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną na podstawie art. 527 k.c. Uchwała powiększonego składu Sądu Najwyższego jest w danej sprawie wiążąca (art. 398¹⁷ § 2 k.p.c.).

Rozstrzygnięcie przedstawionego zagadnienia prawnego uchwałą powiększonego składu Sądu Najwyższego i jej wiążący charakter przesądza o kierunku rozstrzygnięcia skargi kasacyjnej. Skoro ogłoszenie upadłości dłużnika nie powoduje utraty przez wierzyciela legitymacji do wytoczenia powództwa o uznanie czynności prawnej dłużnika za bezskuteczną na podstawie art. 527 k.c., powołane w ramach podstaw kasacyjnych zarzuty naruszenia przepisów prawa materialnego są uzasadnione. Skarżący kwestionował stanowisko, które legło

u podstaw zaskarżonego wyroku Sądu drugiej instancji, że na skutek ogłoszenia upadłości dłużnika, wierzyciel nie jest legitymowany czynnie do wniesienia powództwa opartego na art. 527 k.c. nawet, jeżeli syndyk nie skorzystał z uprawnienia do żądania uznania czynności upadłego dłużnika za bezskuteczną w terminie dwóch lat (art. 132 ust. 2 p.u.), a nie upłynął jeszcze pięcioletni termin liczony od dnia dokonania czynności (art. 534 k.c.). Obowiązujący art. 132 ust. 1 p.u. nie ma bezwzględnego charakteru w tym znaczeniu, że z dniem ogłoszenia upadłości syndyk staje się wyłącznie legitymowany do wytoczenia powództwa, a jednocześnie wierzyciele tracą legitymację do wystąpienia ze skargą pauliańską. Mimo ogłoszenia upadłości dłużnika wierzyciele zachowują swoje materialnoprawne uprawnienia ze skargi pauliańskiej na podstawie art. 527 k.c. i nast. Roszczenie to nie wygasa również w razie wystąpienia z takim powództwem przez syndyka i przysługuje wierzycielom, aż do upływu pięcioletniego terminu zawitego (art. 534 k.c.).

Syndykowi masy upadłości A. B.1. 23 lipca 2017 r. upłynął dwuletni termin liczony od dnia ogłoszenia upadłości do wytoczenia powództwa o uznanie czynności prawnej dłużnika za bezskuteczną. Syndyk nie skorzystał z swojego uprawnienia i nie wystąpił ze skargą pauliańską o uznanie umowy sprzedaży pozwanym nieruchomości za bezskuteczną w stosunku do masy upadłości. Wobec wygaśnięcia legitymacji syndyka (art. 132 ust. 3 p.u.), przestaje on być uprawniony do wystąpienia z powództwem pauliańskim. Powód natomiast wystąpił ze skargą pauliańską po wygaśnięciu roszczenia syndyka, ale przed upływem pięcioletniego terminu wynikającego z art. 534 k.c.

Bez znaczenia jest, że w tym czasie toczyło się nadal postępowanie upadłościowe. Z dniem ogłoszenia upadłości wierzyciel upadłego nie utracił legitymacji do wystąpienia z powództwem pauliańskim przeciwko beneficjentowi fraudacyjnej czynności prawnej upadłego dłużnika (art. 527 k.c.). Nie stanowi bowiem masy upadłości przedmiot czynności prawnej dłużnika, co do którego syndyk jest uprawniony do dochodzenia ochrony pauliańskiej, w przypadku nieuznania tej czynności prawnej za bezskuteczną względem masy upadłości (art. 134 p.u.). Przedmiot fraudacyjnej czynności prawnej znajduje się w majątku osoby trzeciej i wobec bierności syndyka ustał związek tego przedmiotu z postępowaniem upadłościowym. Pozostający zatem w majątku osoby trzeciej dany składnik

majątkowy, z uwagi na wygaśnięcie legitymacji syndyka do wystąpienia ze skargą pauliańską, nie może być objęty postępowaniem upadłościowym.

Skarżący skutecznie zakwestionował stanowisko Sądów *meriti* i tym samym konieczne jest uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.) i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 k.p.c.).

Sąd Apelacyjny związany wykładnią prawa dokonaną w sprawie przez Sąd Najwyższy (art. 398²⁰ zd. 1 k.p.c.) dokona samodzielnie oceny, czy spełnione są pozostałe przesłanki uznania za bezskuteczną w stosunku do powoda czynności prawnej – umowy sprzedaży nieruchomości zawartej przez dłużników z pozwanymi (art. 527 k.c. i nast.), skoro Sąd ten odmówił udzielenia ochrony z powołaniem się wyłącznie na brak legitymacji czynnej powoda.

Marcin Łochowski Małgorzata Manowska Mariusz Łodko

[wr]

[ms]